

2
CILT

Editörler

Kemal İnat

Burhanettin Duran

Muhittin Ataman

DÜNYA ÇATIŞMALARI

Çatışma Bölgeleri ve Karmları

DÜNYA Çatışma Bölgeleri ve Konuları ÇATIŞMALARI 2

Editörler: Kemal İnat - Burhanettin Duran - Muhittin...

Dünya Çatışmaları kitabının elinizdeki ikinci cildinde *Sahra Altı Afrika* ile *Doğu ve Güney Asya* bölgelerindeki çatışmaların yanında terör, milliyetçi çatışmalar, fundamentalizm, yasadışı göç ve deniz haydutluğu gibi uluslararası sorunlar ile küresel ticaret ve enerji gibi alanlarda yaşanan problemlere dair *çatışma konularını* inceleyen makalelere yer verilmiştir. Afrika ve Asya bölgelerinde ele alınan çatışma bölgelerinin sayısı bu yeni kitapta oldukça artırılmış ve bu bölgelere ilişkin toplam 29 makale kitapta yerini almıştır. Uluslararası ilişkiler disiplininin önemli inceleme alanlarından birini oluşturan *çatışma* konusunda Türkiye’de yapılan en kapsamlı çalışmalardan biri olan Dünya Çatışmaları kitabı, alanındaki akademik eser eksikliğinin giderilmesine önemli katkıda bulunacaktır.

NOBEL YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Mithatpaşa Caddesi Nu: 74 Kocatepe Kültür Merkezi Kızılay - Ankara
Telefon: +90 312 418 20 10 Belgeç: +90 312 418 30 20
Web: www.nobelyayin.com e-posta: nobel@nobelyayin.com

NOBEL KİTAP DAĞITIM A.Ş.
İstanbul: Molla Fenari Sokak Nu: 8 Cağaloğlu-İstanbul
Telefon: +90 212 511 61 44 Belgeç: +90 212 511 61 49
Web: http://www.nobelkitap.com e-posta: info@nobelkitap.com

www.nobelkitap.com

ISBN 978-605-395-410-1

9 786053 954101

Nobel Yayın No : 1599
Uluslararası İlişkiler : 65
ISBN 978-605-395-410-1
ISBN 978-605-395-408-8 TK

© 1. Basım, Ekim 2010

DÜNYA ÇATIŞMALARİ -ÇATIŞMA BÖLGELERİ VE KONULARI- CİLT 2
Editörler: Kemal İnat - Burhanettin Duran - Muhittin Ataman

© Copyright 2010, NOBEL YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
SERTİFİKA NO 13143

Bu baskının bütün hakları Nobel Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti'ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımını yapılamaz.

Yayın Yönetmeni : Pınar Güler
Sayfa Tasarım : Şerikan Kara
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -dizgi@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Matser Basın Yayın
Tel.: +90 312 255 75 15
Sertifika Nu.: 17088

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

İnat, Kemal., Duran, Burhanettin., Ataman, Muhittin.

Dünya Çatışmaları -Çatışma Bölgeleri ve Konuları- Cilt 2
Editörler: Kemal İnat - Burhanettin Duran - Muhittin Ataman
1. Baskı, VI + 788 s., 160x235 mm
Kaynakça var, indeks yok.
ISBN 978-605-395-410-1
1. Çatışma 2. Dünya Sorunları 3. Uluslararası Politika

NOBEL YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Mithatpaşa Caddesi Nu: 74 Kocatepe Kültür Merkezi Kızılırmak Sokak Girişi Kızılay - Ankara
Telefon: +90 312 418 20 10 Belgeç: +90 312 418 30 20
Web: www.nobelyayin.com e-posta: nobel@nobelyayin.com

NOBEL KİTAP DAĞITIM A.Ş.
İstanbul: Molla Fenari Sokak Nu: 8 Cağaloğlu-İstanbul
Telefon: +90 212 511 61 44 Belgeç: +90 212 511 61 49
Web: <http://www.nobelkitap.com> e-posta: info@nobelkitap.com

İÇİNDEKİLER

Sahra Altı Afrika

Sudan: Neo-kolonializmin Kıskaçında Bölünme Sancısı..... 3 <i>Kemal İnat</i>	3
Zimbabve: "A" Taştan Evler ve Yeni Umutlar ..... 61 <i>Cengiz Dinç</i>	61
Burundi: "Orta Doğu" Afrika'da Etnik Çatışma ..... 97 <i>Kemal İnat – İsmail Numan Telci</i>	97
Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire): Orta Afrika İç Savaşı..... 121 <i>Kemal İnat – İsmail Numan Telci</i>	121
Ruanda: "Orta Doğu" Afrika'da Katliamlar Ülkesi ..... 149 <i>Kemal İnat – Rıdvan Kalaycı</i>	149
Somali: Afrika Boynuzu'nun İstikrarsız Ülkesi ..... 171 <i>Mehmet Öztürk</i>	171
Nijerya: Afrika'nın En Kalabalık Ülkesinde Dinsel ve Etnik Çatışma..... 199 <i>Wolfgang Gieler - Zafer Akbaş</i>	199
Kenya: Kabileler Arasında İktidar Mücadelesi..... 229 <i>Sefa Mutlu Koca</i>	229
Çad: Şiddet Sarmalındaki Ülke ..... 243 <i>Mehmet Öztürk</i>	243
Darfur Sorunu: Sorunun Kökenleri, Çatışma ve Uluslararası Hukuk..... 267 <i>Mehmet Dalar</i>	267
Fildişi Sahilleri: Temel Haklar Savaşı..... 297 <i>Deniz Alca - Özkan Gökcan - Cihangir İşbilir</i>	297
Angola: Elmas ve Petrol Savaşı..... 315 <i>Fatih Yaşlı</i>	315
Uganda: Orta Afrika'da Darbeler Ülkesi ..... 321 <i>Asena Boztaş</i>	321

Nijerya: Afrika'nın En Kalabalık Ülkesinde Dinsel ve Etnik Çatışma

Wolfgang Gieler* - Zafer Akbaş**

Sorunun Tanımı

Nijerya'nın siyasi gelişiminde karakteristik bir özelliğe sahip olan sürekli hükümet değişiklikleri ülkedeki yönetici sınıfın meşruiyet problemini yansıtmaktadır. Bu durum ülkenin sosyal ve coğrafi yapısıyla çok yakından ilgilidir. 1 Ekim 1960'daki bağımsızlıktan önce, coğrafi olarak ülke sınırlarının genişlemesi ve buna bağlı olarak etnik, dini, kültürel, siyasi ve ekonomik alanlarda ortaya çıkan heterojenlik ülkenin siyasi ve ekonomik gelişimini derinden etkilemiştir. Bu şartlarda ortaya çıkan sorunların en önemlisi, farklı etnik gruplar ve bölgeler arasında yaşanan yeraltı ve yerüstü kaynaklarının paylaşım kavgası olmuştur. Petrol gelirleri, Nijerya bütçe kaynaklarının % 80'ini oluşturmaktadır. Ayrıca petrolün, ihracat gelirleri içerisindeki payı % 95'tir. Bu bakımdan petrol üzerinde ülkedeki güç gruplarının büyük bir çıkar çatışması söz konusudur. Bu çıkar çatışması bazen hükümet güçleri ile yerel gruplar arasında, bazen de yerel grupların kendi aralarında yaşanan gerginlikler ve mücadele şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan ülkedeki yeraltı kaynakları nedeniyle meydana gelen çatışmaların bir kısmının petrol kaynakları üzerindeki mücadeleden kaynaklandığı görülmektedir.

İngiliz sömürgesi olmaktan kurtularak kazanılan siyasi bağımsızlık, Nijerya'ya, kendi ulus bilincine sahip bir Nijerya ulusunun oluşturulmasını getirmek yerine, çok farklı unsurları bünyesinde barındıran ülkenin bu farklılıklardan kaynaklanan devasa çatışma potansiyelini ortaya çıkarmıştır. Bu çatışma potansiyeline yol açan en önemli faktör sömürgeci güçlerin keyfi

* Prof.Dr., Okan Üniversitesi

** Yrd.Doç.Dr., Düzce Üniversitesi, Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu.

olarak çizdikleri sınırlardı. Bu sınırlar çerçevesinde, daha önce birbirleriyle hiç bir ilişki içerisinde bulunmayan farklı etnik kesimlere mensup halklar, sömürgeci güçlerin istekleri doğrultusunda aynı idari yapı altında toplanırken, aynı etnik kökene sahip insanlar ise çizilen yapay sınırlar yüzünden farklı idari birimlere dağıtılıp aralarındaki bağlar koparılmıştır. Bu politika çerçevesinde, Nijerya çatısı altında birbirleriyle ortak noktaları genel olarak çok az olan 350'ye yakın etnik kesim¹, bir devletin vatandaşı haline getirilmiştir. Sömürge döneminde, sömürgeci güçlerin uyguladıkları sert politikalarla baskı altında tutulan etnik temelli çatışmalar, bağımsızlıkla birlikte başlayan güç mücadelesiyle gün yüzüne çıkmıştır.

Nijerya stratejik bakımdan önemli bir devlettir. Batı Afrika ülkeleri içinde bölgesel bir lider rolü üstlenmesi Nijerya'yı bölgesel ve küresel ölçekte, diğer devletlerin muhatabı haline getirmektedir. Petrol, Nijerya'yı stratejik bakımdan önemli hale getiren nedenlerden bir diğeridir. Petrolün artan önemi, dünyanın önde gelen petrol üreticisi ülkelerinden biri olan Nijerya'yı daha önemli bir ülke konumuna taşımaktadır. Nijerya'yı stratejik bakımdan önemli kılan nedenlerden bir diğeri de ülkenin etnik ve dinsel çeşitliğidir. Nijerya'nın Federal Demokratik Cumhuriyet yapısının istikrar kazanması ve bu ülkenin bu yönetim yapısı ve sahip olduğu etnik ve dinsel çeşitliliğe rağmen varlığını ve dengesini sürdürmesi "Medeniyetler Çatışması" tezinin iddialarını bir daha sorgulamamızı gerektirecektir.² Bununla beraber, etnik ve dinsel çatışmaların devam etmesi durumunda Nijerya, medeniyetler çatışması tezinin geçerli olduğu iddiası için de bir örnek olarak kullanılabilir.

Nijerya nüfusunun yarısını Müslümanlar oluşturmakta, geri kalanının çoğunu ise Hristiyan halk teşkil etmektedir. Ülkedeki çatışmaların bir kısmı bu iki kesim arasında yaşanan gerginlikten doğmaktadır. Ülkenin çoğunlukla kuzeyinde yaşayan Müslüman nüfus ile daha çok güneyde yaşayan Hristiyan kesim arasında zaman zaman kanlı çatışmalar meydana gelmektedir. Ayrıca radikal söylem taşıyan bazı Müslüman örgütler ya da gruplar İslam Hukukunun tüm ülkede uygulanmasında ısrar etmektedirler. Bunun dışında, ülkede uzun zamandan beri yönetime hakim olan askerlerle siviller arasında yaşanan sorunlarda bir başka çatışma nedenidir. Bu sorun bazen askeri darbe yapılması şeklinde kendini göstermekte bazen de iki kesim arasında tansiyonun yükselmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Nijerya'da sivil savaş dönemi ve askeri yönetim döneminde büyük siyasal ve toplumsal travmalar yaşanmıştır. Ülkede yönetim şekli olarak, ABD benzeri bir Federal Başkanlık sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Nijerya, Hindistan, ABD, Brezilya ve Rusya'dan sonra dünyanın en büyük beşinci federasyonudur. Federasyon, 36 eyalet, Federal Merkezi Bölge ve Abuja ile 774 yerel yönetim bölgesinden meydana gelmektedir.³ 15 yıllık

askeri yönetimden sonra, 1999'da Dördüncü Cumhuriyet Dönemi başlamış ve bu dönemde eyaletlerin çıkarlarıyla ulusal öncelikler arasında denge kurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu sorunların ortadan kaldırılmasını sağlamaya yetmemiştir.

Nijerya politik sisteminin otoriter eğilimli bir yapıda olması ülkedeki önemli sorun alanlarından biridir. Bu durum ülkede demokrasinin yerleşmesini zorlaştırdığı gibi farklı etnik ve dini kesimler arasındaki çatışmaları da körüklemektedir. Askeri gelenekten gelen Nijeryalı politikacılar, izledikleri politikalarda sık sık demokratik olmayan yollara başvurma eğilimindedirler.

Nijerya politik yapısının otoriteryen eğiliminin bir uzantısı olarak da ülkede sık sık askeri darbelerin yapıldığını görmekteyiz. Askeri darbeler ve iç çatışmalar sonucunda ülke zaman zaman kaos ortamına sürüklenmekte ve siyasal istikrarsızlık meydana gelmektedir. Bu nedenle Nijerya siyasal sisteminin, geçmişten gelen adeta kalıtımsal, otoriteryen yapısının önemli bir çatışma kaynağı olduğu söylenebilir.⁴

Nijerya'daki önemli sorun alanlarından biri de yolsuzluktur. Ülkede ekonomik sorunların, çıkar çatışmalarının ve kültürel yozlaşmanın bir uzantısı olarak ortaya çıkan yolsuzluk sorunu toplumsal ve siyasal sonuçları itibarıyla ülkeyi istikrarsızlığa sürükleyen bir faktör olarak ifade edilebilir. Yolsuzlukla mücadelede ülkenin karşı karşıya kaldığı sorunlardan biri denetime ilişkin standartların ülkede genel kabul görmemiş olması ve oturmuş olmasıdır. Yolsuzlukların sadece kamu kesiminde değil aynı zamanda özel kesimde de yaygın olarak yaşanması önemli sorunlardan biridir.⁵

Sorunun Ortaya Çıkışı

Nijerya, Batı Afrika'da, Gine Körfezi'nin ve Ekvator'un kuzeyinde yer almaktadır ve Nijer Nehri vadisi boyunca kuzeye doğru, Sahra Çölü'nün kuzeyine kadar uzanan geniş topraklara sahiptir. Doğusunda Kamerun, batısında Benin, kuzeyinde Nijer, Kuzeydoğusunda Çad ve güneyinde Atlas Okyanusuna sınır olan Nijerya, Birleşmiş Milletler verilerine göre 2010 yılı itibarıyla 158 Milyonu aşacak olan nüfusuyla Afrika'nın en kalabalık nüfusuna sahip ülkesidir. Bu nüfus sayısı ile de dünyanın en kalabalık dokuzuncu ülkesi konumundadır.⁶ Resmi olarak cumhuriyet yönetimini benimseyen ülkede federal bir devlet yapılanması söz konusu olup 36 eyalet vardır. 2003 ve 2007 yıllarında devlet başkanlığı seçimi yapılmış ve yeni yöneticiler seçilmiştir. Mayıs 2007'den itibaren Devlet ve Hükümet Başkanlığı'nı oyların yaklaşık % 70'ini alan Umaru Musa Yar'Adua yürütmektedir. Demokratik Halk Partisi (Peoples Democratic Party), Dördüncü Cumhuriyet olarak ad-

landırılan dönemde (1999-...), 1999, 2003 ve 2007 seçimlerini kazanan ve devlet ve hükümet başkanını da içinden çıkararak parti olmuştur. Mart 2009'da da PDP'ye karşı 19 muhalefet partisi tek bir parti çatısı altında Mega Party adıyla birleşmiş ve 2011'de yenilenecek genel seçimlerde beraber hareket etme kararı almıştır.

Sömürge öncesi dönemde Nijerya bölgesi ve bu bölgede hakim olan "Nok kültürü", Akdeniz kıyısı ile bugünkü Kuzey Nijerya arasında gerçekleştirilen canlı bir ticaret trafiğine sahne olmuştur. Bu dönemde, Sahra Çölü'nü katederek gerçekleştirilen ticaretin en güneydeki merkezi olan Çad Gölü havzasında ortaya çıkan "Kanem-Borno Krallığı", bölgedeki ticaretten elde edilen gelirleri kendisine kanalize etmeyi başararak gelişmiş ve 800 yıla uzanan hükümlanlığı döneminde Akdeniz'in güneydoğu kıyısıyla Afrika'nın iç bölgeleri arasında ticaretin önemli bir merkezi olmaya devam etmiştir.

Kuzeyden gelen ticaret kervanlarıyla birlikte, Akdeniz ve Orta Doğu'nun İslam ülkelerinin siyasi ve dini kültürleri de güneye nüfuz etmeye başlamış ve buna paralel olarak 11. ve 14. yüzyıllarda Kanem-Borno Krallığı'nın batısında, sonraki dönemlerde bir birlik çerçevesinde toplanamaları da bölgede önemli bir güç unsuru olan, İslam kültürü ağırlıklı "Haussa Devletleri" ortaya çıkmıştır. Bu, merkezi bir otoriteyle birbirlerine bağlı olmayan devletçiklerde, önceleri sadece yönetici ve elit sınıfın dini olarak yerleşen İslam, 18-19. yüzyıllarda etki alanını genişleterek özellikle şehirlerde yaşayan halk kesimlerinin dini haline gelmiştir.

Nijer'in güneyinde ise, 12. yüzyılda bölgeye gelip yerleşen yönetici aileleri tarafından kurulan "Yoruba" ve yine aynı tarihlerde "Benin" Krallıkları ortaya çıkmıştır. Bunlardan Benin Krallığı, geçen yüzyıllarda güçlü ve geniş bir alana hükmeden bir hakimiyet kurmuş olmasına rağmen 18. yüzyılda bu gücünü kaybetmiştir. Nijerya'nın bugünkü siyasi ve ekonomik kültüründe önemli bir yere sahip olan "İbo" halkı ise, tarihte bir krallığa hükmetmeyen, daha çok sosyal bir birliktelikle şekillenen bir kimliğe sahiptir. Ülkenin güneydoğusunda 11. yüzyılda ortaya çıkan anaerkil bir tarım kültürüne sahip insanların oluşturduğu, kararların demokratik bir biçimde alındığı köy birlikleri, İbo halkının kimliğini şekillendirmiştir.

Portekizlilerin ülkeyi keşfetmesiyle birlikte Nijerya'da sömürgecilik dönemi başlamıştır. Önceleri bölgenin egzotik tarım ürünlerinin ticaretine yönelik Portekiz ilgisi, zamanla köle ticaretine dönüştü. İngiltere ve Fransa'nın Afrika kıtasındaki etkilerini arttırmalarına paralel olarak kısa zamanda bu ülkeler Portekiz'in yerini aldılar. Amerika'ya yapılan köle ticaretinden sadece Avrupalı sömürgeciler değil, bölgedeki geleneksel elit sınıflar da kar sağlamışlardır. Ancak 18. yüzyılda Avrupa'da yaşanan aydınlanma yö-

nündeki fikir hareketleri sonunda, köle ticareti önce tartışılmaya ve sonra da insanlık dışı bir eylem olarak kınanmaya başlandı. İngiliz Parlamentosunun köle ticaretinin yasaklanmasına dair bir kararının ardından ise, güvenlik güçleri bu suça karşı, insan haklarını korumak gayesiyle uluslararası alanda mücadeleye başladılar. Bu mücadelenin başlamasından sonra, 50 yıl kadar bir zaman içerisinde Nijerya'da köle ticaretine kesin olarak son verilebildi. Köle ticaretinden tarım ürünleri ve madenlerin ticaretine geçişle birlikte, ülkenin iç bölgelerinin keşfini amaçlayan geziler başladı. Nijer Nehri'nin kaynaklarına kadar ulaşıldı ve ülke Avrupalı güçlerin sömürgeci çıkarlarına tam anlamıyla açık hale getirildi. Tüccarları misyonerler izledi. Avrupalı güçlerin sürekli artan etkisinin yerli siyasi ve ekonomik güç ilişkilerini kesin bir şekilde yerle bir etmesiyle bugüne kadar devam eden derin çatışmaların temelleri atılmış oldu.

Daha 1849'da Benin kıyılarını ve Biafra'yı sömürgeleştirmeye başlayan İngilizler, 1861'de, Avrupalı tüccarlar tarafından kurulan Lagos'u sömürge yönetimi merkezi yaptılar. 1885'te Lagos ile bugünkü Kamerun'un Rio del Rey şehirleri arasındaki geniş kıyı bölgesini İngiltere yönetimine soktuğunu ilan eden Londra, 1902'de Sokoto Sultanlığı'nın da ele geçirilmesinden sonra, Nijerya'nın iç bölgelerinin önemli bir kısmını da bu yönetime dahil etmiştir.

1914'te Lagos ile ülkenin diğer bölgeleri Nijerya adı altında birleştirilse de kuzey ve güney bölgeleri yönetim açısından aynı şartlara sahip olmamıştır. İngiltere kontrol etmekte zorlandığı kuzeyde idari yetkilerini bir "indirect rule" anlayışı çerçevesinde büyük ölçüde geleneksel yerli yöneticilere devrederken, çok farklı siyasi ve sosyal şartlara sahip olan güneyde bunu yapmamış ve yönetimi sıkı bir şekilde kendi elinde tutmuştur. Bu durum, kuzeyin muhafazakâr yapısı devam ederken güneyin modernleşmesine ve ülkenin iki bölgesi arasındaki farklılıkların artmasına yol açmıştır. Kuzey ve güney arasındaki, köklerini büyük ölçüde sömürge geçmişinden alan bu çatışma, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ülkenin siyasi bağımsızlığına giden yolda, kuzeyin geleneksel olarak askeri ve siyasi nüfuza sahip kabileleri Fulani ve Hausa'nın, bu nüfuzlarını kullanarak tüm Nijerya'nın yönetimine sahip olma talepleriyle daha da alevlenmiştir.

1 Ekim 1960'da bağımsız olan Nijerya Federal Cumhuriyeti Doğu, Kuzey ve Batı olmak üzere üç eyaletin birleşmesinden oluşuyordu. 1963'te bunlara Orta-Batı bölgesinin eklenmesiyle dörde çıkan eyalet sayısı günümüzde 36'dır. Hausa ve Fulani kabileleri siyasi açıdan en etkili grupları oluşturuyordu, ancak merkezi hükümet ile çok farklı etnik yapılara sahip dört eyalet arasında, özellikle sosyal gerilimler kısa sürede tırmanmıştır.

Kurulduğu günden beri etnik ve dini temelli çatışmalara sahne olan Nijerya, başta petrol ve tarım alanları olmak üzere, ekonomik kaynakların paylaşım kavgalarının yaşandığı, yolsuzlukların, sürekli tekrar eden askeri darbelerin ve bunun etkilediği siyasal istikrarsızlıkların sıklıkla gündeme geldiği bir ülkedir. Ülkede suni olarak bir araya getirilen farklı etnik ve dini özellikler taşıyan halkların yeterli düzeyde entegre olmamaları ve çıkar gruplarının amaçlarına ulaşmak üzere şiddete başvurması Nijerya yönetimlerinin çözmek zorunda oldukları önemli sorun ya da çatışma alanları olarak ortada durmaktadır.

Sorunun Gelişimi

Ülkenin en etkin grubu olan Hausa mensupları, siyasi açıdan Northern People's Congress (NPC), çerçevesinde organize olurken, İbo etnik grubuna mensup olanlar National Council of Nigeria and of the Cameroons (NCNC) ve Yorubalar da Action Group (AG) adı altında örgütlenmişlerdir. Bunlardan başka, birçok küçük grubun bir başarı gösteremediği 1960'daki ilk seçimlerde en çok oyu alan NPC, 1964 seçimlerinde de bu başarısını tekrarlamıştır. Ancak bu başarı ülkenin orta-batı ve doğu bölgelerinde İbo halkına karşı gerçekleştirilen saldırılar ve diğer bölgelerde yaşayan etnik azınlıklara o bölgelerde nüfusun çoğunluğunu teşkil eden halk kesimleri tarafından uygulanan baskılar yüzünden gölgelenmiştir. Kabilecilik, yolsuzluklar ve ekonomik alandaki yanlış kararlar 15 Ocak 1966'da ülkede ilk darbenin yaşanmasına yol açmıştır.

İbo halkına mensup General Aguiyi Ironsi başkanlığında kurulan darbe hükümetinin uyguladığı aşırı merkezîyetçi politika Temmuz 1966'da bir karşı darbenin gerçekleştirilmesine yol açmıştır. Kuzeydeki bir azınlığa mensup yeni darbeci General Yacubu Gowon'un, Ironsi tarafından önemli yönetici pozisyonlarına getirilen İbo mensuplarının bu görevlerden uzaklaştırmak, ülkenin siyasi siteminde bunların yaptığı tahribatı gidermek ve federalizmi yeniden kurmak yönündeki politikaları yeniden şiddetli çatışmalara yol açmıştır. İbo halkının hedef alındığı çatışmalarda 60.000 kişi hayatını kaybederken, bu halka mensup yarım milyon insan kuzeyden güneye ve Doğu Eyaletine kaçmak zorunda kalmıştır. Doğu Eyaleti Valisi Ojukwu, bir yandan İbo mültecileri için merkezi hükümetten finansal destek talebinde bulunurken bir yandan da Gowon hükümetini bu olayların sorumlusu olarak suçlamıştır.

Merkezi hükümetle Doğu Eyaleti yönetimi arasında başarısızlıkla sonuçlanan çok sayıda görüşmenin ardından, Ojukwu 30 Mayıs 1967'de Biafra'nın (Doğu Eyaleti) bağımsızlığını ilan etti. Nijerya bütçesinin gelirlerinin önemli bir kısmının Doğu Eyaleti'ndeki petrol kaynaklarından karşı-

lanmasından dolayı, bu eyaletin bağımsızlığının ülke ekonomisine vuracağı darbeyi de düşünen merkezi hükümet, 7 Temmuz 1967'de Biafra'ya karşı bir müdahale başlattı. Ancak merkezi hükümet güçleri Biafra'da büyük bir direnişle karşılaştılar ve iç savaşın ilk haftalarında geri çekilmek zorunda kaldılar. Orta-Batı Eyaleti'nin de Ojukwu'ya destek vermesi üzerine, Biafra ordu birlikleri merkezi hükümetin elindeki bazı bölgeleri bile ele geçirdiler: İç savaşın her iki tarafı Avrupalı devletler tarafından askeri ve siyasi açıdan desteklenmişlerdir. Portekiz ve İspanya Biafra'yı desteklerken, İngiltere, SSCB ve Çekoslovakya merkezi hükümetin arkasında yer almıştır.

İlk haftalarda aldığı yenilgilerin şokunu kısa sürede üzerinden atan merkezi hükümet ordusu, dış ülkelerden de aldığı destekle başlattığı bir saldırının ardından, önce Orta-Batı eyaletini kontrol altına almış ve sonra da bu bölge üzerinden gerçekleştirdiği saldırılarla Biafra ordusunun silah ve mühimmat takviyesi için önemli yollar da dahil olmak üzere birçok bölgeyi ele geçirmiştir. Bu yenilginin ardından Biafra ordusu 15 Ocak 1970'de teslim olmuş ve Ojukwu yurtdışına kaçmıştır. 30 ay kadar süren ve bir milyon sivil ile 50.000 askerin hayatını kaybetmesine yol açan bu iç savaş, ülke ekonomisine de çok büyük zararlar vermiş ve ülkenin yeniden inşası için harcanan kaynaklar, ekonominin toparlanmasının önünde önemli bir engel oluşturmuştur. İç savaşın sona ermesinin ardından isyan eden eyaletleri cezalandırma yolunu seçmeyen askeri yönetimin başkanı Gowon, yeni çatışmaların çıkmasını önlemek amacıyla bir uzlaşma ve entegrasyon politikası izlemiş ve merkezi hükümete karşı mücadele etmiş muhalifler için bir genel af ilan etmiştir.

General Gowon genel af yoluyla ve İbo halkına karşı baskıları sona erdirmeyi amaçlayarak ülkeyi istikrara kavuşturmaya çalışsa da, ülkede eskisi gibi hüküm süren yolsuzluklar ve iç savaşın getirdiği ekonomik sorunlar, sosyal sorunların ve iç siyasi istikrarsızlığın artmasına yol açmıştır. Siyasi ve ekonomik istikrarı sağlama konusunda bu şekilde başarısız olan Gowon, hem bu başarısızlığı yüzünden, hem de 1966 darbesini gerçekleştirmesinin ardından, ülkeyi sivil bir hükümete kavuşturma konusunda verdiği sözden uzaklaşması nedeniyle, 1975'te General Murtala Muhammed tarafından gerçekleştirilen yeni bir darbe ile iktidardan uzaklaştırılmıştır. Onun halefi olarak iktidara gelen General Olesgun Obasanjo da Ekim 1979'da yapılan genel seçimler neticesinde, iktidarı sivil bir hükümete devretmiştir. Obasanjo bu hareketiyle Afrika'da siyasi gücünü seçilmiş bir sivil hükümete devreden ilk askeri yönetici oluyordu, ancak bu sivil hükümet de fazla devam edememiş ve Devlet Başkanı Shehu Shagari, yine yolsuzluk ve kötü ekonomik yönetim gerekçeleriyle 1983 sonunda yeni bir darbeyle iktidardan devrilmiştir. Onu iktidardan deviren cunta lideri General Muhammadu Buhari

ise Ağustos 1985'te General İbrahim Badamasi Babangida tarafından gerçekleştirilen bir başka darbe ile iktidarı kaybetmiştir.

Yeni cunta lideri Babangida'nın iktidarı devraldığına söz verdiği başkanlık seçimi 12 Haziran 1993 tarihinde gerçekleştirildi. Ancak yapılan sayımlarda seçimi, ordunun istemediği, güneyli Yoruba halkına mensup başkan adayı Moshood Abiola'nın kazanacağı anlaşılınca, oy sayma işlemi durduruldu ve seçim geçersiz ilan edildi. Bundan kısa bir süre sonra, Ağustos 1993'te Babangida, iktidarı ordu yönetimi tarafından belirlenen sivil geçici Başkan Ernst Shonekan'a devretmiştir. Ancak, herkes artık kışlasına geri döneceğini beklerken ordu, 17 Kasım 1993'te yeniden yönetime müdahale etmiş ve General Sani Abacha bu darbe sonucunda iktidarı ele geçirmiştir. 1994'te genel seçimler yapılmış ve sivil yönetime geçiş kabul edilmiştir. Ancak çok partili bir sistem olsa da demokratik kültürün yerleştiği ve ülke yönetiminde bu dönemde demokrasinin hakim olduğunu söylemek imkânsızdır.

Abacha Cuntası döneminde Nijerya'da, daha önceki askeri yönetimlerle karşılaştırılamayacak düzeyde baskılar ve insan hakları ihlalleri artmıştır. Eski darbeci devlet başkanları Abiola ve Obasanjo tutuklanırken, Alternatif Nobel Ödülü sahibi yazar Ken Saro-Wiwa 1995 sonunda idam edilmiştir. Bu uygulamalara Batılı ülkelerden gelen tepkiler üzerine, sivil hükümete geçiş hazırlıkları yapan Abacha'nın, Haziran 1998'deki ani ölümünün ardından yerine geçen General Abdulselam Ebubekir, bu sivilleşmeyi gerçekleştirmiştir. Ordunun siyasetten uzak durması görüşünde olan Ebubekir döneminde, ilk olarak aralarında Obasanjo'nun da bulunduğu siyasi tutuklular serbest bırakılmıştır. Abiola ise bu imkandan yararlanamadan, serbest bırakılacağı duyurulduktan kısa bir süre sonra Temmuz 1998'de hapisshanedede ölmüştür.

1999'da gerçekleştirilen parlamento ve başkanlık seçimlerinde Alliance for Democracy (AD), All People's Party (APP) ve People's Democratic Party (PDP) partilerinin oluşturduğu üç partili bir sistem şekillenmiştir. Yoruba halkının çevresinde toplandığı AD ile baskıcı Abacha rejimine taraftar olanların kurduğu APP, bu özelliklerinden dolayı Nijerya halkının geneline hitap etmediklerinden, eski askeri yönetim başkanı Obasanjo'nun kurduğu PDP seçimleri kazanmış ve Mayıs 1999'da Obasanjo başkanlığında yeni sivil hükümet göreve başlamıştır. Ancak, sivil bir hükümetin iş başına gelmesi Nijerya'da değişik etnik sınıflar ve dini kesimler arasındaki çatışmaları durdurmamıştır. Bu çatışmalarda 10.000'den fazla insan hayatını kaybetmiştir. Hristiyan ve Müslüman halk kesimleri arasında yaşanan sorunlar ve etnik Tiv ve Jukun milisleri arasındaki çatışmalar, ülkenin istikrara kavuşmasının önündeki büyük engeller olarak durmaktadır.

Etnik ve Dinsel Farklılıklara Dayalı Çatışma

Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki dinsel farklılıklardan kaynaklanan çatışmalarda, Müslümanların yoğun olarak yaşadığı kuzeyle Hristiyan nüfusun ağırlıkta olduğu güneydeki siyasi yapılanmadaki farklılıklar da önemli rol oynamaktadır. Temelleri sömürge döneminde atılan bu farklılığa sömürgeci güç olan İngiltere'nin, kuzeydeki İslami emirliklerin hiyerarşik idari yapısına neredeyse hiç dokunmamasına rağmen, güneyde gerçekleştirdiği bir idari reformla batıdakine benzer bir yönetim anlayışını yerleştirmesi neden olmuştur. Bu çerçevede, güneydeki misyoner okullardan mezun olan Afrikalı öğrenciler sömürge yönetiminde önemli pozisyonlara getirilerek, kuzeydekinden çok farklı olarak güneyde, modern yönetim anlayışına sahip bir yerli orta sınıf oluşturulmuştur.

İngiltere'nin bu farklılaştırıcı politikaları sonucunda bağımsızlık sonrası, Nijerya'da kuzeyin geleneksel elit sınıfları ile güneyin eğitilmiş ve Batıcı orta sınıfları arasında bugüne kadar süren bir güç mücadelesi yaşanmıştır. Kuzeyin siyasi üstünlüğü ele geçirmeyi başardığı bu mücadelede, güney de ekonomik alanda öne çıkmıştır. Ülkenin bağımsız olduğu 1960'dan 2010 yılı başına kadar geçen 50 yıllık süre içerisinde, Nijerya sadece 9 yıl boyunca güneyli başkanlar tarafından yönetilmiştir. Ekonomik açıdan güçlü güney ile siyasi açıdan etkili kuzey arasındaki bu karşıtlık, sömürge sonrası dönemde Nijerya'da yaşanan çatışmaların önemli nedenlerinden birini oluşturmuştur.

Kuzey ve güney arasında sömürge döneminden kaynaklanan bu karşıtlıkla da bağlantılı olarak Nijerya'da yaşanan çatışmalarda, ülkedeki farklı etnik kesimler arasındaki rekabet önemli bir yere sahiptir. Etnik olarak ülkenin kuzeyinde Haussa-Fulani, güneydoğusunda İbo ve güneybatısında Yoruba halkları ağırlıktadır. Yoruba halkının çoğunluğu bugün büyük ölçüde İslam'ı benimsemiş ve siyasi olarak genelde Hristiyan ağırlıklı güneyle birlikte hareket etmektedirler. Bu üç ana etnik grup dışında, Nijerya'da yüzlerce farklı etnik azınlığa mensup insan yaşamaktadır. Değişik etnik kesimler arasında yaşanan çatışmalarda önemli bir faktör yeraltı ve yerüstü kaynaklarının paylaşımı, özellikle tarım arazileri ve ekonomide çok önemli bir yere sahip olan petrolün kimlerin elinde olacağı sorunudur. Bu paylaşım kavgalarında sık sık şartların gerektirmesi durumunda, farklı etnik kesimler arasında ittifakların da yapıldığı görülmektedir.

Nijerya'da etnik ve dinsel ayrışmaları tolere etmek üzere gayretlerin de olduğuna tanık olmaktadır. Müslüman bir bilim adamı olan İmam Muhammed Eshafa ile bir Pentekostal Hristiyan olan Pastor James Wuye'nin beraber başlattıkları çalışmalar bunun bir örneği olarak verilebilir.

İmam Muhammed Eshafa ile Pastor James Wuye, 1990'ların başında dinler arası diyalogu gerçekleştirmek üzere Kaduna'da ortak çalışmalar yapmışlar ve bunun sonucu olarak Müslüman-Hristiyan Diyalog Forumu'nun (Muslim-Christian Dialogue Forum-MCDF) kurucusu olduğu Interfaith Mediation Centre'ı meydana getirmişlerdir. Interfaith Mediation Centre, 1995'ten beri Müslüman ve Hristiyan toplumlar arasında uzlaşma arayışlarına kaynaklık etmiş veya destek vermiştir. Yerel dinler ile birbirleriyle savaşıyor gruplar arasında tansiyonun düşürülmesine katkı yapmış olan merkez, bazı çatışmaları da önlemiştir. Bu tür gayretler hiçbir bölgesinde homojen tek bir etnik ulusun bulunmadığı bir ülke olan Nijerya'da daha da önem arz etmektedir. İmam Muhammed Eshafa ile Pastor James Wuye, 2006 yılında Hz. Muhammed'in İslam dünyasında tepki çeken karikatürlerinin yapılmasından sonraki süreçte Nijerya'da ortaya çıkan çatışmalarda da arabuluculuk rolü üstlenmiş, ülkedeki 2007 genel seçimlerinde de tansiyonu düşürmek üzere birlikte hareket etmiştir.⁷ Ancak merkezin çalışmaları halen devam etse de, Nijerya gibi etnik ve dini gruplar arasındaki tansiyonun çok yüksek olduğu yerlerde istenen sonucu vermekte yetersiz kalmıştır.

Nijerya'da etnik farklılık, halkların birbirleriyle olan ilişkilerinde, eyalet ve merkezi hükümet ilişkilerinde ilişkinin şeklini belirleyen bir unsur olarak günlük yaşamı dahi etkileme özelliğine sahiptir.⁸ Bu etki tek yönlü olarak gerçekleşmemekte, bazen olumlu bazen de olumsuz olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak etnik farklılıkların sık sık ülkede çatışmaya neden olmasının, ülke birlik, beraberlik ve güvenliğini tehdit eder düzeylere de ulaştığı görülmektedir.

Ülkede etnik çatışmalar dışında güvenliği tehdit eden bir diğer önemli çatışma nedeni de dinsel gerekçelerden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda gerek Hristiyanlar gerekse Müslümanlar, zaman zaman karşı dine ait ibadethane ve sivil unsurlara saldırılar düzenleyen silahlı gruplar örgütlenmişlerdir.⁹

Kuzeyin, geleneksel olarak siyasi gücü elinde tutan liderleri, 1999'da yaşanan demokratik yönetim değişimi ile güneyli Hristiyan Obasanjo'nun iktidara gelmesini kendileri açısından önemli bir nüfuz kaybı olarak değerlendirmekte ve buna karşı eylem hazırlığı içerisindeydiler. Aralarında ilk harekete geçen kuzeydeki Zamfara Eyaleti Valisi Ahmed Sani Yerimana oldu. Yerimana'nın Kasım 1999'da İslam şeriatını yürürlüğe koyma niyetini açıklaması, bir zincirleme reaksiyona neden olarak, güneyin siyasi açıdan öne çıkmasından rahatsız olan diğer kuzeyli liderleri de, halklarından bu konuda gelen talepleri de dikkate alarak aynı adımı atma konusunda baskı altında bıraktı. Nijerya Anayasası'na göre 36 eyaletin 12'sinde İslam Huku-

ku ve Gelenek Hukuku birlikte uygulanmaktadır. Söz konusu 12 eyalet yargı organlarının İslam Hukukunu yorumlayış farklılığı da zaman zaman ülkede tansiyonu yükseltmiş ve uluslararası alanda da tartışmalara neden olmuştur.

Yargı alanında İslam hukukunun uygulanmasına doğru atılan bu adımlara paralel olarak birçok kuzey eyaleti, Nijerya federal polisinin yanında, şeriatın uygulanmasını denetlemekle görevli "Hizbah" adında milis güçleri oluşturmuştur. Kano ve Zamfara eyaletlerinde yöneticilerin siyasi rakiplerine karşı da kullandıkları iddia edilen bu güçler, söz konusu eyaletin valisine ve geleneksel otoritelerine bağlı olarak çalışmaktadırlar. Kuzeydeki bu gelişmelere paralel olarak ülkenin güneyinde de, kendilerini suçlularla mücadele organı olarak gören, etnik temelli milis güçleri oluşturulmuştur. Bunlardan en büyüğü, Yoruba halkının çıkarlarının savunulması amacıyla kurulan ve aynı zamanda Oodua Liberation Movement (OLM) veya The Revolutionary Council of Nigeria (RCN) olarak da bilinen¹⁰ Oodua Peoples' Congress (OPC)'dir. OPC, Nijerya genelinde taraftarları olan, ama çoğunlukla Lagos, Ekiti, Ogun, Osun, Oyo and Ondo gibi eyaletlerin meydana getirdiği Yoruba bölgesinde ve Edo, Kwara ve Kogi eyaletlerinde yoğun olarak desteklenen, ancak gerçekçi olmayan kendi ifadelerine göre 5 milyon civarında taraftarı olan ve Frederick Fasehun tarafından 1997'de kurulan örgüttür.¹¹ Örgüt Yoruba dilini, inanç ve geleneklerini yansıtmayı kendine hedef olarak seçmiştir. Örgütün Frederick Fasehun'dan sonra en önemli lideri Gani Adams'tır. Oduduwa People's Organisation olarak da bilinen örgüt, kendisini politik ve herhangi bir parti taraftarı olmayan kültürel bir örgüt olarak nitelendirmektedir.¹² Ancak örgüt, Nijerya'nın en bilinen ve etnik özelliklere dayanan milis örgütüdür. OPC, polisin düzenin sağlanmasında yetersiz olduğu görüşünden hareketle kendisini düzeni sağlamakla da görevli bir örgüt olarak kabul etmekte ve öyle hareket etmektedir.¹³

Nijerya, halkın adalet sitemine inancını yitirmiş olduğu bir ülkedir. Hükümetin sosyal kontrolü ve çalışması da halk tarafından yetersiz bulunmaktadır.¹⁴ Durum böyle olunca, zaten birbirine çok da sıcak bakmayan etnik ve dini kesimler, kendilerini korumak ya da zaman zaman çıkar elde etmek, haklarını korumak ve benzeri güdülerle sivil gönüllülerden oluşan silahlı örgütler kurarak eylem yapmaktadırlar.

Nijerya'nın güneybatısındaki şehirlerin çoğunda faaliyet gösteren OPC'nin 2 ila 3 milyon civarında üyeye sahip olduğu tahmin edilmektedir. İkiye bölünen OPC'nin radikal kanadı, son yıllarda polisle ve Müslüman

gruplarla, yüzlerce kişinin hayatını kaybetmesine yol açan çatışmalara girmiştir.

Arewa Peoples' Congress (APC) adlı örgüt ise, Kaduna ve Kano şehirlerinde yapılan bir dizi toplantıdan sonra, arkasındaki beyin gücü olarak Nijerya ordusunda askeri istihbarat görevlisi olarak çalışmış olan Sagir Muhammed'in bulunduğu, OPC gibi etnik temelli örgütlere karşı eylemler gerçekleştirmek ve Kuzey eyaletleri ve halklarının çıkarlarını korumak üzere kurulmuştur.¹⁵ Arewa Colsultative Forum'un askeri kanadı olarak, Aralık 1999'da kurulan APC, Kuzey'deki Hausa-Fulani'lerin çıkarlarını korumak amacıyla askeri elitler tarafından kurulmuş ve hâlâ aktif olan bir örgüttür.¹⁶ OPC'ye karşılık olarak kurulan Arewa Peoples' Congress (APC) de Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki çatışmalara katılmıştır.

Haussa ve Yoruba halkları gibi İbo halkı mensupları da milis güçleri kurmuşlardır. Bunlar arasında en etkili olanı, Abia eyaletinde kurulan Bakassi Boys (BB)'dur. BB, sadece Abia'da değil iboların daha yoğun yaşadığı, Anambra ve Imo'da da etkin olmuştur. Adını Bakassi yarım adasından alan örgüt, İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından insan haklarına aykırı davranmak ve şiddet uygulamakla suçlanmaktadır. Örgüt kendisine yöneltilen eleştirilerden kurtulmak için kendisini Anambra State Vigilante Services (AVS), olarak adlandırmaya çalışmaktadır.¹⁷ Anambra eyaletinde yöneticiler tarafından finansal olarak desteklenen BB'nin aşırılıkları ile işledikleri suçlar görmezden gelinmektedir.¹⁸ Abia eyaletinin örgüte resmi kişilik kazandırma çabalarına misilleme olarak, Federal Hükümet Bakassi Boys'u "terörist örgüt" olarak ilan etmiş ve örgütün dağılması için Abia eyaletine askeri birlik göndermiş ve örgütün dağılmasını sağlamıştır.¹⁹ Ancak İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporlarında da ifade edildiğine göre, örgüt isim değiştirerek eylemlerini devam ettirme eğilimindedir.

Abia bölgesindeki eyaletlerin bir kısmı tarafından kısmen finanse edilen BB, Abia, Anambra ve Imo eyaletlerinde resmi gizli polis gibi çalıştırılmakta ve bu eyaletlerdeki yönetimler tarafından zaman zaman kendi muhaliflerine karşı da kullanılmaktadır. Değişik halk gruplarının sahip olduğu bu milis güçlerinin bir ortak özelliği var ki, hepsi yoksul çevrelerden gelen ve geleceğini karanlık gören gençlerden oluşmaktadır.

Ayrıca İbo halkının çıkarlarını korumak amacıyla oluşturulan diğer örgütler, Movement for The Actualisation Sovereign State of Biafra (MASSOB) ve Igbo Peoples Congress (IPC)'dir. Bu örgütler birer şemsiye örgüt gibi İbo halkının çıkarlarını korumak iddiasıyla hareket eden örgütlerdir. MASSOB, doğrudan Biafra'nın Nijerya'dan ayrılarak bağımsız ayrı bir devlet olmasını talep eden ve bu yönde eylemler yapan bir örgüttür.²⁰

1999'da Nijerya'nın kuzeyindeki Kafanchan ve Kano ile güneyindeki Sagamu ve Lagos şehirlerinde çıkan ve 300'den fazla kişinin ölümüne yol açan karışıklıklarda bu milis güçleri büyük rol oynamıştır. Sagamu ve Lagos'daki Müslümanları hedef alan saldırılara OPC'nin de karıştığı anlaşılınca Kano'daki İslami ağırlıklı siyasi ve ekonomik yöneticiler APC'yi de kullanarak Hristiyanları hedef alan saldırıları organize etmişlerdir. 2000 yılının ilk yarısında meydana gelen ve günlerce süren karışıklıklarda, Kaduna şehrinde çoğunluğu Hristiyan İbo halkından olmak üzere 1.300'den fazla kişi, bu karışıklıkların diğer eyaletler sıçraması sonucu 300 kişi daha ölmüştür. Ekim 2000 ortasında ise Lagos kentinde OPC-Yoruba ve Müslüman-Haussa'lar arasında üç gün süren çatışmalarda 100 kadar insan hayatını kaybetmiştir.

Orta Nijerya'da yer alan Hristiyan ağırlıklı Plateau Eyaletinin Jos şehrinde Hristiyan ve Müslüman halk kesimleri arasında 7 Eylül 2001'de başlayan şiddetli çatışmalarda 1 000 ila 3 000 kişinin öldüğü tahmin edilmektedir. Bu çatışmaların nedeni, bölgede azınlık konumunda olan Müslümanların yönetime katılma taleplerinin reddedilmesiydi. Aynı şehirde 28-30 Kasım 2008 tarihlerinde yerel seçimler sonrasında Müslüman ve Hristiyan kesim arasında çatışmalar yaşanmıştır. Yaşanan çatışmalarda en az 200 kişi hayatını kaybetmiştir. Söz konusu çatışmalar, sadece yerel seçim sonuçları nedeniyle yaşanan olaylar değil, aynı zamanda yer altı kaynaklarının paylaşımı nedeniyle de ortaya çıkan ve her iki kesimin birbirini suçladığı çatışmalardır.

12 Ekim 2001'de kuzeydeki Kano kentinde ABD'nin 11 Eylül saldırılarına misilleme olarak Afganistan'ı bombalamaya başlamasını protesto amacıyla düzenlenen gösteride çıkan karışıklıklarda 200 kadar insan hayatını kaybetmiştir.

2002 yılının başlarında OPC taraftarlarıyla Hausa halkı mensupları arasında çıkan ve günlerce süren karışıklıklarda 100'den fazla kişi ölmüştür. Bu karışıklıkların kendi bölgelerine sıçramasını önlemek isteyen kuzeydeki eyalet yöneticileri ordunun da desteğiyle güvenlik önlemlerini artırmışlardır. Nijer sınırı yakınındaki Mambila bölgesinde 30 Aralık 2001 ile 8 Ocak 2002 tarihleri arasında yaşanan ve temelinde Hristiyan azınlıkla Müslüman çoğunluk arasındaki toprak bölüşümü sorunları yatan çatışmalarda 300 civarında insan ölmüştür. Nijer'de yaşayan Müslüman Fulani askerlerin de bölgedeki Müslümanlara yardım amacıyla bu çatışmalara müdahale ettikleri iddia edilmiştir. 20 Kasım 2002'de Kaduna şehrinin Hristiyan ve Müslüman kesimlerinde çıkan olaylar dört gün sürmüştür. Olaylar ilk olarak bir İslami kuruluşun, Nijerya'da gerçekleştirilecek olan Dünya Güzellik Yarışması ile ilgili bir yazısında İslam Peygamberine hakaret ettiğini öne sürdüğü bir gazete binasına saldırımları için Müslüman gençlere çağrıda bulun-

masıyla başlamıştır. İlerleyen günlerde protesto gösterilerinin, söz konusu haberlere karşı önlem almayan eyaletin ılımlı İslami hükümetini de hedef almasıyla gerginlik tırmanmış ve tüm ülkeye yayılmıştır. 22 Kasım'daki Cuma namazı çıkışında Başkent Abuja'da çıkan sokak çatışmalarıyla birlikte toplam 200 kadar kişinin öldüğü karışıklıklar sonucunda, Güzellik Yarışmasının Nijerya'da yapılmasından vazgeçilip Londra gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Katsina eyaletinde 2002 yılı Mart ayında Emine Lawal adlı bir kadının evlilik dışı ilişkisi neticesinde bir çocuk dünyaya getirmesinin ardından şeriat mahkemesi tarafından taşlanmak suretiyle ölüme mahkum edilmesi sonrasında²¹, ülke içi ve dışından gelen yoğun tepkilerin ardından federal hükümet, İslam hukukunun bazı muğlak hükümlerinin Nijerya Anayasa'sı ile bağdaşmadığını söyleyerek, bu hukukun uygulandığı eyalet valilerini söz konusu sorunun ortadan kaldırılması için gerekli tedbirleri almaya çağırmıştır. Bu konu, bugüne kadar ilgili eyaletlerle federal hükümet arasında önemli bir anlaşmazlık alanı olarak kalmaya devam etse de, İslami Yüksek Mahkeme, Eylül 2003'te söz konusu kadınla ilgili alt derece mahkemesinin verdiği idam kararını bozarak serbest bırakılmasına hükmetmiş ve en azından bu somut olayla ilgili yaşanan tansiyonu düşürmüştür.

Benzer şekilde 2004 yılında verilen, bir başka evlilik dışı ilişki nedeniyle yerel mahkeme tarafından verilen taşıyarak öldürme cezası da yüksek mahkeme tarafından bozulmuştur. Hacara İbrahim adlı kadın, Ekim 2004'te evlilik dışı ilişkiye girerek hamile kaldığı için kırbaç ve taşıyarak öldürme cezasına çarptırılmıştı. Ancak yüksek mahkeme suça iki ayrı ceza verildiği, suçun dört kez tekrar edilmediği, sanığa savunma hakkı verilmediği ve soruşturmanın sağlıklı yürütülmediği gibi gerekçelerle verilen cezaları iptal etmiştir²².

Nijerya'da yaşanan etnik sorunlar arasında en önemlilerinden biri de, Tiv ve Jukun halkları arasında yaşanan çatışmadır. 1959 yılından beri zaman zaman alevlenen Tiv ve Jukunlar arasındaki çatışmanın temelinde, tarım arazilerinin paylaşımı sorunu yatmaktadır. Son yıllarda, Tiv halkı mensuplarının nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları Benue bölgesinden, tarım amacıyla Jukunların söz sahibi olduğu Taraba, Plateau ve Nasarawa bölgelerine göç etmeleri, bu bölgelerde giderek azalmakta olan tarım arazilerinin bölüşümü konusunda sorunları da birlikte getirmiştir. Söz konusu bölgelerde yönetimi ellerinde bulunduran Jukun halkına mensup idareciler, aldıkları kararlarda azınlık Tiv halkının değil de kendi halklarının çıkarlarını ön planda tuttuklarından, iki halk arasında sorunlar yaşanmaya başlanmıştır.

Şubat 2001'de Nasarawa'da Tiv azınlık mensupları ile Jukun, Fulani ve Alago halklarının oluşturduğu bir ittifakın taraftarları arasında çıkan karışıklıklar, Haziran 2001'de Jukun halkından, geleneksel yönetici sınıfa mensup bir büyük toprak sahibinin Tiv milisleri tarafından öldürülmesi sonucu tırmanmıştır. Meydana gelen çatışmalarda Tiv halkından yüzlerce insan öldürülmüş, 10.000 kadari da başta Benue olmak üzere komşu bölgelere kaçmışlardır. Taraba ile Benue sınır bölgesinde Tiv ve Jukun/Fulani ittifakı milisleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Eylül 2001'de Tiv milislerinin, bu çatışmalarda müdahale etmeyerek katliama seyirci kalmakla suçladıkları 19 hükümet askerini öldürmelerinin ardından, ordu, birçok Tiv köyüne yönelik intikam amacıyla gerçekleştirdiği saldırılarda 200'den fazla sivilin ölmesine yol açmıştır. Bu saldırılarda Jukun milislerinin ordu birlikleri ve paramiliter polis güçleriyle birlikte hareket ettiği yönündeki suçlamalara ordu yönetimi, aslında ordudan emekli Tiv askerlerinin milisleri organize ederek bu olayların çıkmasına yol açtıklarını söyleyerek cevap vermiştir. Sonraki aylarda devam eden çatışmalarda, resmi rakamlara göre, çoğunluğu Tiv halkından olmak üzere 500.000 insan yurdunu terk ederek ülke içerisinde başka bölgelere kaçarken, Fulani halkına mensup 26.000 kişi ise komşu ülke Kamerun'a sığınmak zorunda kalmıştır. Ülke içerisindeki mülteciler için kurulan kamplardaki zor şartlar, Tiv milislerinin kendilerine katılacak yeni gençler bulmasını kolaylaştırmaktadır. Bu kamplardan Tiv milislerine katılan gençler Taraba, Benue, Nasarawa ve Plateau bölgelerinde yeni karışıklıklara yol açacak saldırılara katılmaktadırlar. 2002 yılında, bu bölgelerde yaşanan çatışmaların nedenlerini, tarihi köklerine de inerek araştırmak ve yeni karışıklıkların önlenmesi için gerekli tespitleri yapmakla görevli bir komisyon oluşturulmuş, ancak çatışmalar zaman zaman alevlenerek devam etmiştir. Mültecilerin kalıcı bir barışa ulaşılmadan geri dönmele-ri ise çatışmaları muhtemelen daha da arttıracaktır.

Tiv ve Jukunlar arasındaki çatışmalar ilerleyen zaman içerisinde de devam etmiştir. Tiv halkı ile Fulaniler arasında Nisan 2005'te çatışma yaşanmıştır. Katlina'da Tiv halkına mensup bir kızın Fulanilere mensup bir kişi tarafından tecavüze uğradığı iddiası üzerine çıkan çatışmalarda 14 kişi öldürülmüştür.²³ Benzer şekilde, Jukunlar ile Takum'da oturmakta olan Kutebler arasında gerginlikler yaşanmıştır. Bu iki grup arasında Aralık 2008'de meydana gelen çatışmalarda ölenlerin sayısı 20'yi bulmuştur.²⁴ Kutebler aynı zamanda Tivlerle de çatışma içindedirler. Söz konusu etnik kesimler arasındaki krizler 2010 yılında da çözülmeden devam etmektedir.

Son dönemde Nijerya'da yaşanan etnik ve dinsel nedenlere dayalı çatışmalar konusunda ise şu olaylar öne çıkmıştır. Warri kentinde Ağustos

2003'te, siyasi ve ekonomik gücü elinde tutma savaşı veren İjaw ve İtsekiri kabileleri arasında çıkan çatışmalarda en az 30 kişi hayatını kaybetmiştir. Çatışmalar sonucu en az 3 bin kişinin evlerini terk ettiği ve bölgedeki petrol üreticisi Shell'in, Warri'deki faaliyetlerini durdurduğu da görülmüştür. Her iki kabile arasında Mart 2003'te meydana gelen çatışmalarda da çok sayıda insan ölmüştü. Bu çatışmalar sonucu sadece bölge halkı göç etmemiş aynı zamanda bölgedeki petrol üretimi büyük oranda azalmıştır.

Onitsha kentinde Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında Şubat 2006'da yaşanan çatışmalarda 100 civarında kişi ölmüştür. Söz konusu çatışmalarda daha çok bölgenin Müslüman halkından olanların öldüğü anlaşılmıştır. Müslüman Haussa etnik grubuna bağlı 5 binden fazla kişinin güvenliklerinin olmadığı gerekçesi ile saldırılardan sonra komşu Asaba kentine göç etmesi de bölgede tansiyonun ne kadar yüksek olduğunu göstermiştir.

Nijerya'da bazı dini gruplarla polis güçleri arasındaki çatışmalar da zaman zaman ülke gündemini işgal etmektedir. Kuzeydeki Bauçi, Potiskum ve Borno'da da yaşanan çatışmalar bu türden çatışmalardır.²⁵ Temmuz 2009'da Boko Haram adlı silahlı grup Batı tipi eğitime karşı çıkararak, hükümetin meşruiyetini yitirdiğini ileri sürmüş ve kamu binalarına saldırmıştır. Bunun üzerine polis güçleri de bu tür grupların merkez olarak kullandıkları Maiduguri kentini topçu ateşi altına almıştır. Söz konusu saldırılarda yüzden fazla kişinin öldüğü ifade edilmiştir. El bombalı ve silahlı saldırılar, polisin güç kullanması ile sona erdirilmiştir. Yaşanan çatışmalarda 700 civarında kişi hayatını kaybederken, hükümet bu saldırıların el Kaide tarafından gerçekleştirildiği ya da desteklendiği de belirtilmiştir.²⁶

Kolluk kuvvetleri tarafından başlatılan saldırılarda ele geçirilen ve Müslüman lider olarak tanınan Muhammed Yusuf gözaltında iken öldürülmüştür. İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch-HRW), Boko Haram örgütü lideri Muhammed Yusuf'un gözaltına alındıktan çok kısa süre öldürülmesini insan haklarına aykırı bir olay, yargısız infaz ve kaygı verici yasadışı bir gelişme olarak nitelendirmiştir.

Petrol Kaynaklı Çatışma

Sahip olduğu enerji kaynakları, Nijerya'nın ekonomik ve siyasi bakımdan Afrika kıtasının en güçlü devletlerinden biri olmasının altında yatan en önemli unsurlardandır. Uzun yıllar Britanya'nın sömürgesi olan ülke, bağımsızlığını kazandıktan sonra, özellikle petrol kaynaklarına sahip olması nedeniyle önemli çatışmalar yaşamıştır. Bu çatışmalar günümüzde de devam etmektedir.

Nijerya'da petrol ve petrol gelirlerinin paylaşımı üzerinden yaşanan çatışma uzun yıllardan beri devam eden bir sorundur. Dünyanın önemli petrol üreticilerinden olan Nijerya ekonomisinde petrolün büyük bir ağırlığı vardır. Bu durum petrol üzerinden yaşanan çatışmaları da daha fazla gündeme getirmektedir.

Nijerya'nın petrol kaynaklarına sahip olan bölgesi Nijer Deltası olarak adlandırılan bölgedir. Bu bölge, yabancı şirketlerin en çok yer aldığı ve yatırım yaptığı bölgedir. Nijerya'nın ekonomik kalkınmasında bölgede çıkan petrol kaynakları oldukça önemli bir role sahiptir.

Nijer Deltası günümüzde Nijerya'nın toplumsal şiddet ve çatışmalar nedeniyle en çok tartışılan bölgelerinin başında gelmektedir. Delta, dokuz eyalet olan, Rivers, Delta, Abia, Bayelsa, Cross-Rivers, Akwa-Ibom, Ondo, Imo ve Edo'nun oluşturduğu, dokuz milyon nüfusu barındıran, çoğunluğunu Ijaw, Urhobo, Ogoni, Ilaje ve Itsekiri gibi güneyli etnik nüfusun oluşturduğu bir bölgedir. Bölgedeki ilk çatışma da 1965'in başında Isaac Boro ve arkadaşlarının askerlerle çatışması üzerine başlamıştır.²⁷

Delta sadece Nijerya'nın değil aynı zamanda Afrika kıtasının da en zengin petrol kaynaklarına sahip olan bölgesidir. Bu bakımdan bölgenin hem ekonomik hem de siyasi ve stratejik bakımdan önemli olduğu söylenebilir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde devletler arasındaki asıl rekabetin enerji kaynakları üzerinde yaşandığı göz önünde tutulacak olursa bölgenin önemi ve bölgede yaşanan çatışmaların kaynağı daha iyi ortaya çıkar.

Nijerya petrol kaynakları ile ilgili yaşanan sorunlarda taraflar, hükümetler, bölge halkları, yabancı şirketler ve bölge insanların bir kısmının meydana getirdiği Movement for the Survival of the Ogoni People olarak adlandırılan MOSOP hareketi ile silahlı bir aktivist grup olan ve Movement for the Emancipation of the Niger Delta olarak adlandırılan MEND hareketidir.

Söz konusu gruplar ve yerel politikacılar petrol gelirlerinin ne kadarlık kısmının Nijer Deltası halkına bırakılması gerektiği konusunda uzlaşmamaktadırlar. Aynı uzlaşmazlık Hükümet ile yerel politikacılar ve gruplar arasında da devam etmektedir.

Başkanlığını A. O. Ogomudia'nın yaptığı, "Özel Güvenlik Komitesi"nin 2002 tarihli ve Başkan Obasanjo'ya sunulan raporda, bölge eyaletlerinin petrol gelirlerinin % 50'sine sahip olması önerilmiştir. Daha sonra Nisan 2006'da, hazırlanan anayasa değişikliği taslağında Hükümet yetkilileri

bölge kaynaklarının % 13-18'ini bölgeye bırakılmasını teklif etmiş ise de bu teklif de bu defa bölge milletvekilleri tarafından red edilmiştir.²⁸

Ogoni Halkını Yaşatma Hareketi (MOSOP), Ogoni halkının haklarının korunmasına yanında, çevresel ve ekonomik konularda da kirliliğin önlenmesini ve iyileştirmeler yapılmasını isteyen bir hareket olarak bir yazar ve çevreci militan olan Ken Saro-Wiwa tarafından kurulmuş örgüttür.

Ogoni halkı da Nijerya'daki azınlıklar içinde uluslararası desteğe en çok sahip olan halk kesimidir Ogoniler Nijerya'da "petrol azınlıkları" olarak bilinen gruplardandır. Bu azınlık grup Nijerya'da politik etkinliği en çok olan azınlık gruplarından biridir. Ayrıca, MOSOP Nijerya'da politik özerklik isteyen, gelir dağılımında eşitlik, petrolün bölünmesinde adil dağılım ve bunun üzerinde kontrol yetkisi isteyen Ogoni halkının geleceği için hareket ettiğini belirten bir örgüttür.²⁹

MOSOP hareketi resmi internet sitesinde kendilerini Ogoni halkı temelli, hükümet dışı, politik olmayan, Güney Doğu Nijerya etnik azınlığı Ogoni halkının örgütü olarak 1990'da kurulan bir örgüt olarak tanımlamaktadır. Örgüt kendisini, şiddet içermeyen kampanyalar yürüten; halkın demokratik farkındalığını artırmak, Ogoni halkının çevresini korumak, bölgenin sosyal, ekonomik ve fiziki gelişimini araştıran, kültürel haklarını koruyan ve self determinasyon hakkı için çaba gösteren bir örgüt olarak ifade etmektedir.³⁰

Nijer Deltası içindeki Ogoni bölgesinde 1958 yılında petrol bulunmasından sonra Britanya, bir İngiliz ve Hollanda ortaklık şirketi olan Royal Dutch/Shell şirketine bölgede petrol imtiyazı vererek Shell'in petrol üretmesini istemiştir. Bir dünya petrol devi olan Shell'in bölgede petrol işletmeciliğini üstlendikten sonra önemli bir petrol bölgesi ve aynı zamanda büyük bir tarım ve balıkçılık alanı olan Ogoni bölgesinde çevre sorunları yaşamaya başlamıştır. Bu sorunlar sadece doğal hayatı tehdit etmemiş, bölge insanlarının da geleceğini olumsuz etkilemiştir. 1990'lı yıllarda şirketin kendisine tanınan ayrıcalıklar karşılığında diktatör Abacha Hükümeti ile işbirliği yaptığı anlaşılmıştır. Şirket Biafra savaşının finansmanı gerekçesi ile daha fazla petrol çıkarmak konusunda hükümet tarafından desteklenmiştir. Şirketin gerek petrol arama ve sondaj faaliyetleri gerekse bu tür faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan atıklar ve kimyasallar nedeniyle çevreye zarar vermesi, tarım alanlarını kullanılamaz hale getirmiş ve balıkçılığa da darbe vurmuştur. Shell'in bütün bu çevresel faktörler nedeniyle bölgede insan haklarına aykırı hareket ettiğinin ve dikta rejime destek verdiğinin anlaşılması sonucu, Ogoni halkının şirkete ve şirket çalışanlarına tepkisi artmıştır.

Shell'e tepki gösterenlerin başında da MOSOP'un kurucusu olan Ken Saro-Wiwa gelmiştir.

MOSOP'un eylemleri silahsız halk eylemleri şeklinde gerçekleşmiştir. MOSOP şiddet içermeyen eylemler yaparak Shell'in politikalarına karşı özellikle medya aracılığıyla çalışmalar yürütmüştür. Bu eylemler sonucunda da şirketin karlılık düzeyi düşmüştür. Bölge halkına göre daha fazla petrol kuyusu açmak daha büyük çevresel zararların meydana gelmesi anlamına geliyordu. Ayrıca bu durum bölgede nüfus hareketliliğine de neden olmaktadır.³¹ 1993 yılında hükümeti ve Shell'i eleştiren protesto mitingleri yapılmış ve bu mitinge 300 bin kişi katılmıştır. 1994'te bölge halkı ile askerler arasında çatışmalar çıkmış ve MOSOP, hükümeti "böl ve yönet" taktiği izlemekle suçlamıştır. Ken Saro-Wiwa, 1995 yılında 8 çevreci arkadaşı ile birlikte Royal Dutch Shell şirketine yönelik yaptığı protestolar sonucunda idam edilmiştir³². Bu idamlar petrol şirketine olan tepkiyi adeta çığ gibi büyütülmüştür.

Shell Mobil, Chevron, Texaco ve diğer petrol şirketlerine karşı başlatılan protesto eylemlerinin bilançosu oldukça ağır olmuştur. 1993 yılından beri 27 Ogoni köyü yıkılmış, 2000 Ogoni halkına mensup olan kişi öldürülmüş ve 80.000 kişi de yerinden edilmiştir. Bazı çevre ve insan hakları gruplarına göre Shell bu tür insan hakları ihlalleri ile bağlantılı olan bir şirkettir.³³

2003 ile 2008 yılları arasında çatışmalar oldukça şiddetlenmiştir. Bunun üzerine 2008'de Shell'in Ogoni bölgesinde işletmecilik yapma izni kaldırılmıştır. Ken Saro-Wiwa ve arkadaşlarının idamının üzerinden uzun yıllar geçtikten sonra, hareketin lideri olan Ken Saro-Wiwa'nın oğlu Shell şirketi aleyhine ABD'de bir dava açmıştır. Shell'in Ken Saro-Wiwa'nın öldürülmesinde hükümetle işbirliği yaptığı iddiasına dayandırılan dava, Shell'in 15.5 milyon dolar tazminat ödemeyi kabul etmesi sonucunda uzlaşmayla sona ermiştir.³⁴ Bu durum Shell'in bir anlamda bölgede insan haklarına aykırı eylemler içinde olduğunun ya da idamlarla ilgili olarak hükümetle işbirliği yaptığının bir delili olarak da değerlendirilebilir. Ken Saro-Wiwa'nın idamı kamuoyunda geniş yankı bulmuş, Avrupa Birliği 1998'e kadar idamlar nedeniyle Nijerya'ya ambargo uygulamıştır. Benzer şekilde Nijerya'nın Commonwealth üyeliği de 1998 yılına kadar askıya alınmıştır.

Ken Saro-Wiwa ve arkadaşlarının idamı Batılı petrol şirketlerinin Afrika kıtasındaki faaliyetlerinin meşruiyetini de sorgulatmıştır. Bölge halkı, önceleri petrol şirketlerini çevresel nedenlerle eleştiriyor ve tepki gösteriyor iken, bu idamlar sonrasında, özellikle de 2000'li yıllarda tepkinin şeklini değiştirmiş, silahlı gruplar kurmuş ve sondaj platformlarına saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Benzer şekilde bölge halkında, Nijerya hükümetlerinin yaşananlarla ilgili olarak, kendi halkının taleplerinden çok küresel şir-

ketlerin çıkarlarını gözetiyor olduğu inancı yaygınlaşmıştır. Bu durum da Nijerya Deltası'nda yaşayan bazı kesimlerin silahlı olarak eylemler yapmasını etkileyen bir unsur olmuştur. Bu eylemler sonucu, yabancı petrol şirketlerinin bölgedeki petrol faaliyetleri askıya alınmıştır. Bu süreç içerisinde de ulusal şirket olan Ovade-Ogharafe petrol çıkartma işlerini devam ettirmiştir. Ancak Ekim 2009'da Shell şirketinin lisansının tekrar aktifleştirilmesi bölge hakkında endişeye neden olmuştur. Bölge halkı bu durumun değişmesini hükümetin bazı ülke ya da baskı gruplarının etkisinde kalmasına bağlamıştır.³⁵

Nijerya'da petrol kaynaklı çatışmaların en önemli taraflarından bir diğeri Nijer Deltası Kurtuluş Hareketi (MEND)'dir. Örgüt Nijer Deltası'nda hükümete ve yabancı petrol şirketlerine karşı silahlı mücadele yürütmektedir. Bu durum zaman zaman kanlı çatışmalar sonucu büyük can kaybına ve ekonomik kayba neden olmaktadır. Örgütün en temel isteği başta Shell olmak üzere Chevron ve Agip gibi yabancı petrol şirketlerinin bölgeden çekilmesi ve hükümetin çıkarılan petrolden bölge halkına daha büyük pay vermesidir. Örgütün Nijerya'da en sık yaşanan çatışma nedeni olan etnik ya da dini içerikli herhangi bir talebi olmadığı gibi bunlardan kaynaklanan bir çatışma da söz konusu değildir.

2006 yılından beri hükümete karşı silahlı hareket başlatan Nijer Deltası Kurtuluş Hareketi devlete ait birçok petrol işletmesine zarar vermiş ve iş adamlarının ve devlet memurlarının kaçırılması türünden eylemler gerçekleştirmiştir.³⁶ Sık sık yabancı petrol şirketlerine ve tesislerine yönelik saldırılar da düzenleyen MEND, petrol gelirlerinin daha adil paylaşımını talep etmektedir. Örgüt silahlı saldırılar sonucunda zaman zaman petrol bölgelerinin denetimini de ele geçirmektedir.

Dünyanın önemli petrol üreticilerinden biri olan Nijerya'da petrol başta silahlı gruplar olmak üzere çeşitli kesimler tarafından çalınmaktadır. Nijerya'nun ispatlanmış petrol rezervlerinin 31 milyar varilden daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Ülkedeki günlük petrol üretim kapasitesi 3.2 milyon varildir. Petrol hırsızlığının Nijerya'ya yıllık ortalama maliyetinin 5 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir.³⁷ Petrol hırsızlığı hem kara yolu kullanılarak hem de gemiler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu durum ekonomik sorunlarını çözmeye çalışan Nijerya'da önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir. Petrol bölgelerine yapılan saldırıları gerçekleştiren en büyük silahlı örgüt MEND'dir.

Zaman zaman ateşkes ilan ederek hükümetin petrol gelirlerini daha adil dağıtmak üzere düzenlemeler yapmasını isteyen MEND, sonraları ateşkesi sona erdirerek eylemlerine devam etmiştir. 2007 yılı Eylül ayında

söz konusu örgüt, daha önce ilan ettiği ateşkesi bozarak petrol tesislerine yeni saldırılar başlatmış ve petrol çalışanlarını kaçırmıştır.

Örgütün lideri olan Henry Okah, Şubat 2008'de Angola'da yakalanmış ve Şubat 2008'de diğer bir örgüt lideri olan Edward Atata ile birlikte Nijerya'ya iade edilmiştir. Okah'ın tutuklamasını gerekçe gösteren MEND, 26 Mayıs 2008'de Delta bölgesinde Royal Dutch Shell boru hattına saldırı düzenlemiştir. Her ne kadar hükümet kaynaklarınca doğrulanmasa da örgütün iddiasına göre söz konusu saldırıda 12 Nijerya askeri hayatını kaybetmiştir.³⁸

MEND'in petrol tesislerine saldırarak elde ettiği petrolü satması sonucu günlük 50 milyon dolar gelir elde ettiği ve bu eylemler sonucu Nijerya petrol gelirlerinde % 25'lik azalmanın meydana geldiği iddia edilmiştir. Haziran 2008'de Nijer Deltası'ndaki istikrarsızlık nedeniyle petrol üretimi üçte bir oranında azalmıştır.³⁹ 20 Eylül 2008'de de örgüt Shell'e ait en büyük petrol boru hattını vurduklarını, bu durumun petrol ihracının sıfırlanmasına kadar devam edeceğini duyurmuştur. Bunun üzerine Shell petrol ve gaz sevkiyatını durdurmuş ve ticari anlaşmalarda savaş, doğal afet, darbe, grev halleri için yer alan ve ilan edeni doğacak cezai sorumluluktan muaf tutan fors majör ilan etmiştir.

7 Haziran 2009'da hükümete karşı "Petrol Savaşı" başlatacağını ilan eden Nijer Deltası Kurtuluş Hareketi, yabancı petrol şirketlerinin ve bu şirketlerin çalışanlarının ülkeyi terk etmesini istemiş, aksi takdirde bunlara yönelik saldırı yapacaklarını duyurmuştur. Bu açıklamaların ardından, ülkenin genelde güney kesiminde eylemler gerçekleştiren örgüt, petrol şirketi Shell'e ait petrol boru hatlarına yeni saldırılar düzenlemiştir.

MEND militanları sürekli olarak deltada saldırılarını devam ettiren, Temmuz 2009'da ilk kez delta dışında, Lagos'ta çatışmaya girmişlerdir.⁴⁰ Bunu izleyen dönemde de çatışmalar devam etmiştir.

Angola'da tutuklanıp ülkesine iade edildikten sonra, idam istemiyle yargılanan Henry Okah, 13 Temmuz 2009'da hükümetin ilan etmeye hazırlandığı af çalışmaları kapsamında serbest bırakılmıştır. Bunu 2009 Ağustos ayında ise Nijer Deltası'ndaki militanlar için af çıkartılması izlemiştir. Hükümetin af ilanına Henry Okah'a bağlı güçler, Ateke Tom, Farah Dagogo gibi örgütün önemli liderleri ile birlikte olumlu cevap vermişler ve silahlarını teslim etmişlerdir. Af nedeniyle bölgenin ve petrol kuyularının kontrolü de hükümet güçlerine devredilmiştir. Af ilanı sonrasında 20 bin dolayında militanın silahlarını teslim edeceği ve af için baş vuracağı tahmin edilmektedir. Anlaşma kapsamında devlet başkanı Yar'Adua'nın devlet bütçesinin

den 1.3 milyar doları bölgede hastane yol yapımı için bölgeye aktardığı ifade edilirken militanlara aylık 433 dolar maaş bağlanacağı da iddia edilmiştir. Ayrıca petrol gelirlerinin % 10'unun bölge halkına aktarılması ve af sonrasında bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasının sağlanması amacıyla 2.3 milyar dolar ek ödenek ayrılması da kabul edilmiştir.⁴¹

Hükümet affının olumlu sonuçları beklenirken ülkede afla ilgili tartışmalar da devam etmiştir. Aftan beklenen sonucun alınmasının oldukça zor olduğu iddia edilmektedir.⁴² Bazı MEND militanlarının silahlarını affa rağmen bırakmamış, bazılarının da hükümetin sözünde durmaması halinde silahlara tekrar sarılacaklarını ve eylemlere devam edeceklerini açıklamış olmaları da aftan elde edilmek istenen sonucun oldukça zor olduğunu göstermektedir.

Nijerya Devlet Başkanı Yar'Adua'nın 24 Kasım 2009'da kalp krizi geçirmesi sonucu tedavi için Suudi Arabistan'a gitmesi ve üzerinden iki aya yakın bir süre geçmesine rağmen ülkesine dönmemesi, bir taraftan ülkede ekonomik ve siyasi istikrarı olumsuz etkilerken diğer taraftan ilan edilen aftan elde edilmesi beklenen sonuçları da riske etmiş görünmektedir. Yar'Adua'nın sağlık durumunun kötüleşmesi ya da ülkesine dönme süresinin uzun sürmesi ülkede muhtemel çatışmaları tetikleyecek ve siyasi istikrarsızlık ortaya çıkabilecektir. 2011 yılında yapılacak olacak genel seçimlerde de halkın istemesi halinde aday olabileceğini açıklayan 1951 doğumlu Yar'Adua'nın sağlık durumunun iyileşmesi ülkenin geleceği ve istikrarı bakımından büyük önem taşımaktadır. Devlet Başkanı Umaru Yar'Adua'nın yokluğunda, Başkan Yardımcısı Goodluck Jonathon hukuken değil ama fiilen hükümete başkanlık etmekte ve yürütme görevini yerine getirmektedir.

Devlet Başkanı Yar'Adua, Suudi Arabistan'da gördüğü tedavinin ardından üzerinden üç aydan fazla süre geçtikten sonra ülkesine döndü ancak sağlığı fiilen görevini yürütmesine izin vermediği için görevine başlamadı. Goodluck Jonathan devlet başkanlığı görevini yürütmeye devam etmektedir.⁴³

Sonuç

Nijerya'nın yaşadığı iç çatışmaların nedenini yalnızca kuzey ile güney arasındaki kökleri sömürge dönemine uzanan karşıtlığa ya da Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki rekabete bağlamak, bu ülkenin sorunlarını doğru tahlil etmek konusunda yeterli olmayacaktır. Çünkü Nijerya, çok büyük sosyal, ekonomik, kültürel, etnik ve dinsel farklılıkları bünyesinde barındıran karmaşık ve büyük bir ülkedir. Ülkede yaşanan etnik ve dinsel şiddet, bu büyük-etnik ve kültürel çeşitlilik, yolsuzluk, ekonominin kötü yönetimi, başta petrol ve tarım gelirleri olmak üzere ekonomik kaynaklar

üzerinde bunların paylaşımı bakımından yaşanan rekabet ve bunlara bağlı olarak halkın hoşnutsuzluğunu ve sisteme olan öfkesini de içeren çok sayıda nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yolsuzluk ülke gündemindeki önemini her zaman korumuştur. Rüşvet ve yolsuzluk Nijerya kamu yönetiminde sık sık dile getirilen bir sorun olmuştur. Bu vesile ile zaman zaman hükümetler yıkılmış ya da darbe yapılmıştır.

Ülkede defalarca yaşanan darbeler sonucunda kurulan askeri yönetimler döneminde uygulanan yanlış ve baskıcı politikaların da toplumsal gerginlikleri artırıcı bir etki yaptığını ve bugünkü uzlaşa ve demokrasi temeline dayalı bir çözümü zorlaştırdığını belirtmek gerekmektedir. İslam şeriatının yürürlüğe konulması, Dünya Güzellik Yarışması ve etnik milisler konularında yaşanan sorunlar, sadece toplumsal uzlaşa ve tolerans eksikliğinin birer göstergesidirler. Ekonomik sıkıntıların, yoksulluğun ve geleceğe olan güvensizliğin artması, özellikle gençleri, şiddete meyilli ve bölgelerindeki güçlü politikacıların ve etnik açıdan mensup oldukları halklarının elinde bir alet olmaya hazır hale getirmektedir. Çoğu zaman küçük bir öfke bile işsiz bir şekilde ortalıkta dolaşan bu genç insanların tehlikeli birer isyancı haline gelmesine yetebilmektedir. Eylül 2002'de Nijerya polis teşkilatı başkanı, 1999'daki demokratik sisteme geçilmesinden beri yaşanan etnik, dinsel ya da siyasi motifli 60 geniş kapsamlı çatışmada, 10.000 kadar kişinin hayatını kaybettiğini ve 1,8 milyon insanın da yurdunu terk edip kaçmak zorunda kaldığını açıklamıştır.

Nijerya'da yaşanan sorunlarda etkili olan bu iç politik çatışmalarla birlikte dış güçlerin de müdahalesinin etkilerinin olduğu söylenebilir. Tarihsel arka planından ve stratejik öneminden hareketle Nijerya'nın yaşadığı sorunların sadece içsel faktörlerle değil dışsal faktörlerle de ilgisi vardır. Ülkenin zengin petrol yataklarına ve büyük bir etnik çeşitliliğe sahip olması bölgeyi kırılgan hale getirmiştir denilebilir. Bu nedenle Nijerya ile ileriye dönük anlaşmalar yapmak isteyen ülkelerin, gelecekte tüm bölgeyi de içine alacak siyasi karışıklıklara sahne olması ihtimali olan, kırılgan yapılı bir ülke ile işbirliğine gittiklerini bilmesi gerekir.

Nijerya'da yaşanan sorunlar bölge ülkelerini de çeşitli etnik ve dini temelli çatışmaların içine çekme potansiyeline sahiptir. Ülkede yaşananların bu hali ile dünya ve bölge ölçeğinde çatışmalara neden olma ya da var olan çatışmaları olumsuz etkileme ve onları büyütme potansiyeli olduğu da ifade edilebilir. Ayrıca etnik ve dini çeşitliliği oldukça fazla olan Nijerya, demokratik ve istikrarlı bir barış ortamını yakalayabilirse, dünyaya medeniyetlerin mutlaka çatışması gerekmediğini göstermek bakımından önemli bir örnek olabilir.

Almanca Kısımlarını Çeviren: Kemal İnat

Kaynakça

- "The Bakassi Boys. The Legitimization of Murder and Torture", **Human Rights Watch**, Vol. 15, No. 5 (A), Mai 2002: <http://www.hrw.org/reports/2002/nigeria2/nigeria0502.pdf>
- A Central Nigeria Ethnic Conflict, A Church-initiated Process for Peace, http://www.recweb.org/files/resourcesmodule/@random45c78e42bcfd/1170706098_A_Central_Nigerian_Ethnic_Conflict.pdf, s.6. (10 Ocak 2010)
- Aborisade, Oladimeji ve Robert J.Mundt, **Politics in Nigeria**, New York 1998
- Agbu, Osita, **Ethnic Militias and the Threat to Democracy in Post Transition Nigeria**, Nordiska Afrikainstitutet, Research Report, No: 127, Uppsala, 2004.
- Akande Adetoun, Bolanle. "The Role and Function of Research in a Divided Society: A Case Study of the Niger-Delta Region of Nigeria" Elisabeth Porter, Gillian Robinson, Marie Smyth, Albrecht Schnabel ve Eghosa Osaghae (Ed.) **Researching Conflict in Africa: Insights and Experiences**, United Nations University Press, Tokyo, 2005, ss.47-55
- Akiba, Okon, **Nigerian Foreign Policy toward Africa: Continuity and Change**, New York 1998
- Akor, Godwin. "Nigeria: 14 Feared Dead as Tiv, Fulani Clash" <http://allafrica.com/stories/200504140727.html> (10 Ocak 2010)
- Albert, Isaac Olawale, "Applying Social Work Practice to the Study of Ethnic Militias:The Oduduwa People's Congress in Nigeria", Elisabeth Porter, Gillian Robinson, Marie Smyth, Albrecht Schnabel ve Eghosa Osaghae (Ed.) **Researching Conflict in Africa: Insights and Experiences**, United Nations University Press, Tokyo, 2005, ss.64-89
- Altın, Said Ahmet "Nijerya ve Petrol Şirketleri Sorunu", Stratejik Düşünce Enstitüsü, www.sde.org.tr/haberler/161/nijerya-ve-petrol-sirketleri-sorunu.aspx (9 Ekim 2009).
- Altın, Said Ahmet, "Nijerya'da Petrol İsyancıları Silah Birakıyor", Stratejik Düşünce Enstitüsü, www.sde.org.tr/haberler/69/nijeryada-petrol-isyancilari-silah-birakiyor.aspx (5 Ekim 2009).
- Asuni, Judith Burdin, "Nigeria: The Tiv-Jukun Conflict in Wukari, Taraba State"
- BBC News, "Nijerya'da Petrol Savaşı" http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090713_nigeriaattack.shtml (31 Ekim 2009).
- BBC News, "Nijerya'da Çatışmalar Yayılıyor"
- BBC News, "Nijerya'da İslamcı Militanlara Operasyon", http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090729_nigeria.shtml (1 Kasım 2009).
- Clifford, Bob. "Globalization and the Social Construction of Human Rights Campaigns", Alison Brysk (Ed.), **Globalization and Human Right**, University of California Press, Berkeley, 2002, ss. 133-147.
- Connors, Will "The Nigerian Rebel Who "Taxes" Your Gasoline", <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1809979,00.html>, (28 Aralık 2009).

- Danfulani, Umar H. D. ve Fwatshak, Sati U., "Briefing. The September 2001 Events in Jos, Nigeria", *African Affairs*, 101 (2002), s. 243-255
- Elechi, O. Oko, *Doing Justice Without the State: The Afikpo (Ehugbo) Nigeria Model*, Routledge, New York, 2006
- Elewechi Okike "Seeding Corporate Integrity: The Challenges To Accounting And Auditing In Nigeria", *Global Corruption Report 2009*, Cambridge University Press, 2009, ss. 136-138.
- Falola, Toyin ve Matthew M. Heaton, *A History of Nigeria*, Cambridge University Press, Newyork, 2008
- Falola, Toyin, *Violence in Nigeria*, Rochester - Suffolk 1998
- Falola, Toyin ve Ann Genona, *Historical Dictionary of Nigeria*, Scarecrow Press, Lanham, 2009.
- Gieler, Wolfgang, *Nigeria zwischen Zivil- und Militärrherrschaft. Eine Analyse zur politischen Entwicklung seit der Unabhängigkeit 1960 bis 1990*. Münster/ Hamburg 1993
- Guichaoua, Yvan, *The Making of an Ethnic Militia: The Oodua People's Congress in Nigeria*, Queen Elizabeth House, University of Oxford, Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity (CRISE), Crise Working Paper No. 26, November 2006, <http://www.crise.ox.ac.uk/pubs/workingpaper26.pdf> (2 Ocak 2010).
- <http://allafrica.com/stories/printable/200912040363.html> (22 Aralık 2009)
- <http://esa.un.org/unpp/p2k0data.asp> (26 Ekim 2009).
- <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/africa/7509220.stm> (19 Aralık 2009)
- <http://news.bbs.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/africa/7519302.stm> (26 Aralık 2009).
- <http://ooduapeoplescongress.org/aboutopc.htm>, (2 Ocak 2010).
- <http://www.armed-groups.org/6/section.aspx/ViewGroup?id=53> (2 Ocak 2009)
- http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090727_nigeria_curfew.shtml (1 Kasım 2009).
- http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090729_nigeria.shtml (1 Kasım 2009).
- <http://www.conflict-prevention.net/page.php?id=40&formid=73&action=show&surveyid=55> (10 Ocak 2010).
- <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/yoruba.htm> (2 Ocak 2010).
- http://www.mosop.org/about_us.html (10 Ocak 2010).
- <http://www.nigeriaworld.com>
- <http://www.nopa.net>
- <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=133966> (3 Ocak 2010)
- <http://www.voanews.com/turkish/archive/2002-08/a-2002-08-20-3-1.cfm?moddate=2002-08-20> (3 Ocak 2010)
- Isaacs, Dan, "Gang Rule in Nigeria", <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1998624.stm> (2 Ocak 2010).
- Kupfer, David "Worldwide Shell boycott - Shell Oil; Nigeria Executes Niger Delta Environmental Protester/Writer Ken Saro-Wiwa and 8 Others", http://findarticles.com/p/articles/mi_m1295/is_n1_v60/ai_17963624/ (10 Ocak 2010).
- Little, David. "Warriors And Brothers", *Peacemakers in Action: Profiles of Religion in Conflict Resolution*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

- Lucy, Popescu ve Carole Seymour-Jones, *Writers Under Siege*, New York University Press Washington Square, 2007.
- Mac-Leva, Fidelis. "Jukun, Kuteb Crisis - Death Toll Hits 20", <http://allafrica.com/stories/200812300130.html> (10 Ocak 2010).
- Marshall, Ruth, *Political Spiritualities: The Pentecostal Revolution in Nigeria*, The University of Chicago Press, Chicago, 2009
- Meagher, Kate. "Hijacking Civil Society: The Inside Story of the Bakassi Boys Vigilante Group of South-Eastern Nigeria", *Journal of Modern African Studies*, Sayı 45, Cilt 1, (2007), ss. 89-115.
- Metz, Helen Chapin (Ed.), *Nigeria. A Country Study*, Washington, 1991.
- Nigeria: Want in the Midst of Plenty, International Crisis Group, Africa Report, No: 13, s.22, http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/west_africa/113_nigeria_want_in_the_midst_ofplenty.pdf (27 Aralık 2009)
- Obasi, Nnamdi, "Nigeria: Yar'Adua Should Draw Up Roadmap to Delta Peace",
- Otite, Onigu ve Albert, Isaac Olawale (Hrsg.), *Community Conflicts in Nigeria, Management, Resolution and Transformation*, Ibadan u.a. 1999
- Paden, John N., *Muslim Civic Cultures And Conflict Resolution, The Challenge of Democratic Federalism in Nigeria*, The Brooking Institution, Virginia, 2005
- Peoples Democratic Party, "Our Manifesto's Guiding Principles", <http://www.peopledemocraticparty.org/ourmanifesto.html> (2 Kasım 2009)
- Radikal Gazetesi, "Shell, Öldürülen Çevreci Yazar İçin Tazminat Ödeyecek" <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=939833&Date=11.06.2009&CategoryID=85> (22 Aralık 2009).
- The Swamps Of Insurgency: Nigeria's Delta Unrest, International Crisis Group, Africa Report N°115 – 3 August 2006, s.17-18. http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/west_africa/115_the_swamps_of_insurgency_nigeria_s_delta_unrest.pdf (27 Aralık 2009)
- United Nations, "World Population Prospect",
- Usman, Bukar. "Nigeria: Yar'Adua's Magic Wand In The Niger Delta (i)"
- Van den Boom, Dirk. "Federal Republic of Nigeria", Wolfrang Gieler, Kemal İnat, Claudio Kullmann (Ed.), *Foreign Policy of States, A Handbook on World Affairs*, Tasam Publications, İstanbul, 2005. ss. 364-370.
- Walker Andrew "Blood Oil Dripping From Nigeria",
- Walker, Andrew. "Fresh Start For Nigerian Oil Activists",
- World Organization Against Torture, Hope Betrayed? A Report on Impunity and State sponsored Violence in Nigeria, Geneva, World Organization Against Torture, 2002.
- www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6411&l=1 (27 Aralık 2009).

Notlar

- ¹ Judith Burdin Asuni, "Nigeria: The Tiv-Jukun Conflict in Wukari, Taraba State" <http://www.conflict-prevention.net/page.php?id=40&formid=73 &action=show &surveyid=55> (10 Ocak 2010).
- ² John N. Paden, *Muslim Civic Cultures And Conflict Resolution, The Challenge of Democratic Federalism In Nigeria*, The Brooking Institution, Virginia, 2005, s. vii.

- 3 Nigeria: **Want In The Midst of Plenty**, International Crisis Group, Africa Report, No: 13, s.22., http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/west_africa/113_nigeria_want_in_the_midst_of_plenty.pdf (27 Aralık 2009)
- 4 Dirk Van Den Boom, "Federal Republic of Nigeria", Wolfrang Gieler, Kemal İnat, Claudio Kullmann (Ed.), **Foreign Policy of States, A Handbook on World Affairs**, Tasam Publications, İstanbul, 2005, s. 370.
- 5 Elewechi Okike, "Seeding Corporate Integrity: The Challenges To Accounting And Auditing In Nigeria", **Global Corruption Report 2009**, Cambridge University Press, 2009, s. 136.
- 6 United Nations, "World Population Prospect", <http://esa.un.org/unpp/p2k0data.asp> (26 Ekim 2009).
- 7 David Little, "Warriors And Brothers", **Peacemakers in Action: Profiles of Religion in Conflict Resolution**, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, s. 247-248 ve 272-273.
- 8 Paden, s. 203.
- 9 Buna örnek olarak, Nijerya'daki en fundamentalist gruplardan biri olan Pentekostalistler gösterilebilir. 1900'de ABD'de kurulmuş olan ve 1930'lardan itibaren de Nijerya'da faaliyet göstermeye başlayan bu gruba mensup Pentekostal kiliseler 1987'de "Pentecostal Fellowship of Nigeria" adlı bir üst kuruluş altında örgütlenmiştir. Grup, Güney Nijerya'daki en önemli sosyo-kültürel yapılanma olarak kabul edilmekte ve yakın zamanda artan siyasal ayrışma ve şiddette merkezi rol oynamıştır. Benzer şekilde Müslümanlar tarafından da, gerek hükümete gerekse Hristiyanlara karşı mücadele verebilmek için çeşitli örgütler kurulmuş ve çeşitli eylemler yapılmıştır.
- 10 <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/yoruba.htm> (2 Ocak 2010).
- 11 Yvan Guichaoua, **The Making of an Ethnic Militia: The Oodua People's Congress in Nigeria**, Queen Elizabeth House, University of Oxford, Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity (CRISE), Crise Working Paper No. 26, November 2006, <http://www.crise.ox.ac.uk/pubs/workingpaper26.pdf> (2 Ocak 2010). s.8-9.
- 12 <http://ooduapeoplescongress.org/aboutopc.htm>, (2 Ocak 2010).
- 13 Isaac Olawale Albert "Applying Social Work Practice to the Study of Ethnic Militias: The Oduduwa People's Congress in Nigeria", Elisabeth Porter, Gillian Robinson, Marie Smyth, Albrecht Schnabel ve Eghosa Osaghae (Ed.) **Researching Conflict in Africa: Insights and Experiences**, United Nations University Press, Tokyo, 2005, s. 69 ve 73.
- 14 O. Oko Elechi, **Doing Justice Without the State: The Afikpo (Ehugbo) Nigeria Model**, Routledge, New York, 2006, s. 75.
- 15 Osita Agbu, **Ethnic Militias and the Threat to Democracy in Post Transition Nigeria**, Nordiska Afrikainstitutet, Research Report, No: 127, Uppsala, 2004. s.27.
- 16 <http://www.armed-groups.org/6/section.aspx/ViewGroup?id=53> (2 Ocak 2009).
- 17 The Bakassi Boys: The Legitimization of Murder And Torture, <http://www.hrw.org/legacy/reports/2002/nigeria2/> (2 Ocak 2010)
- 18 Dan Isaacs, "Gang Rule in Nigeria", <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1998624.stm> (2 Ocak 2010).

- ¹⁹ Kate Meagher, "Hijacking Civil Society: The Inside Story of the Bakassi Boys Vigilante Group of South-Eastern Nigeria", *Journal of Modern African Studies*, Sayı 45, Cilt 1, (2007), s. 106
- ²⁰ Agbu, s. 23-24.
- ²¹ <http://www.voanews.com/turkish/archive/2002-08/a-2002-08-20-3-1.cfm?moddate=2002-08-20> (3 Ocak 2010)
- ²² <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=133966> (3 Ocak 2010)
- ²³ Godwin Akor, "Nigeria: 14 Feared Dead as Tiv, Fulani Clash" <http://allafrica.com/stories/200504140727.html> (10 Ocak 2010)
- ²⁴ FİDELİS MAC-LEVA, "JUKUN, KUTEB CRİSİS - DEATH TOLL HİTS 20", <HTTP://ALLAFRICA.COM/STORIES/200812300130.HTML> (10 Ocak 2010).
- ²⁵ BBC News, "Nijerya'da Çatışmalar Yayılıyor" http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090727_nigeria_curfew.shtml (1 Kasım 2009).
- ²⁶ BBC News, "Nijerya'da İslamcı Militanlara Operasyon", http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090729_nigeria.shtml (1 Kasım 2009).
- ²⁷ Bolanle Akande Adetoun, "The Role and Function of Research in a Divided Society: A Case Study of the Niger-Delta Region of Nigeria", Elisabeth Porter, Gillian Robinson, Marie Smyth, Albrecht Schnabel ve Eghosa Osaghae (Ed.), *Researching Conflict in Africa: Insights and Experiences*, United Nations University Press, Tokyo, 2005, s.47
- ²⁸ The Swamps Of Insurgency: Nigeria's Delta Unrest, International Crisis Group, Africa Report No.115.- 3 August 2006, s. 17-18.
http://www.crisisgroup.org/library/documents/africa/west_africa/115_the_swamps_of_insurgency_nigeria_s_delta_unrest.pdf (27 Aralık 2009)
- ²⁹ Clifford Bob, "Globalization and the Social Construction of Human Rights Campaigns", Alison Brysk (Ed.), *Globalization and Human Right*, University of California Press, Berkeley, 2002, s. 139.
- ³⁰ http://www.mosop.org/about_us.html (10 Ocak 2010).
- ³¹ Andrew Walker, "Fresh Start For Nigerian Oil Activists", <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/africa/7509220.stm> (19 Aralık 2009)
- ³² Lucy Popescu and Carole Seymour-Jones, *Writers Under Siege*, New York University Press Washington Square, 2007. s. 135-140
- ³³ David Kupfer, "Worldwide Shell boycott - Shell Oil; Nigeria Executes Niger Delta Environmental Protester/Writer Ken Saro-Wiwa and 8 Others", http://findarticles.com/p/articles/mi_m1295/is_n1_v60/ai_17963624/ (10 Ocak 2010).
- ³⁴ Radikal Gazetesi, "Shell, Öldürülen Çevreci Yazar İçin Tazminat Ödeyecek" <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=939833&Date=11.06.2009&CategoryID=85> (22 Aralık 2009).
- ³⁵ Ahmet Said Altın, "Nijerya ve Petrol Şirketleri Sorunu", Stratejik Düşünce Enstitüsü, www.sde.org.tr/haberler/161/nijerya-ve-petrol-sirketleri-sorunu.aspx (9 Ekim 2009).
- ³⁶ Ahmet Said Altın, "Nijerya'da Petrol İsyancıları Silah Bırakıyor", Stratejik Düşünce Enstitüsü, www.sde.org.tr/haberler/69/nijeryada-petrol-isyancilari-silah-birakiyor.aspx (5 Ekim 2009).
- ³⁷ Andrew Walker, "Blood Oil Dripping From Nigeria", <http://news.bbs.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/africa/7519302.stm> (26 Aralık 2009).

- ³⁸ Will Connors, "The Nigerian Rebel Who "Taxes" Your Gasoline",
— <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1809979,00.html>, (28 Aralık 2009).
- ³⁹ Toyin Falola ve Ann Genona, *Historical Dictionary of Nigeria*, Scarecrow Press, Lanham, 2009, s.xxviii.
- ⁴⁰ BBC News, "Nijerya'da Petrol Savaşı"
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090713_nigeriaattack.shtml (31 Ekim 2009).
- ⁴¹ Nnamdi Obasi, "Nigeria: Yar'Adua Should Draw Up Roadmap to Delta Peace",
www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=6411&l=1 (27 Aralık 2009).
- ⁴² Bukar Usman, "Nigeria: Yar'Adua's Magic Wand In The Niger Delta (i)"
<http://allafrica.com/stories/printable/200912040363.html> (22 Aralık 2009)
- ⁴³ BBC News, "Nigerian President Umaru Yar'Adua Returns Home",
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8533380.stm>; *Radikal Gazetesi*, "Yar'Adua Döndü. Ama..."<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=982225&Date=27.02.2010&CategoryID=100>, (27 Şubat 2010).